

Д. О. Чупанова

ПУБЛІЦИСТИЧНЕ МИСЛЕННЯ, СФОРМОВАНЕ РАДЯНСЬКИМИ ЗМІ В ПЕРІОД ЗАСТОЮ, ПЕРЕБУДОВИ, ГЛАСНОСТІ

У статті розглядаються проблеми засобів масової інформації в період застою, перебудови та гласності. Уточнено роль партійно-державних структур у контролі над періодичними виданнями. Мета статті полягає в тому, щоб проаналізувати прийоми маніпулювання свідомістю людей через засоби масової інформації в радянський час через призму публіцистичного мислення. Головним завданням статті є визначення ролі преси як засобу ідеологічної політики, її впливу на формування свідомості, позиції, моральних і ціннісних імперативів у досліджуваній період.

Ключові слова: публіцистичне мислення, публіцистика, засоби масової інформації, радянська преса, журналісти, період застою, перебудова, гласність.

Засобам масової інформації традиційно належало й належить лідерство в сфері ідеологічного впливу на суспільство і особистість. Ця функція засобів масової інформації активно використовувалася радянськими керівництвом.

Радянська преса являла собою розгалужену систему видань. В її структурі можна виділити республіканські, обласні, районні, міські багатотиражні газети та низову пресу (стінна газета, світлова кіно-газета і фото-кіно газета).

Серед досліджень новітнього періоду переважають роботи, написані з позицій соціальних комунікацій, міждисциплінарного підходу. У цьому контексті потужним доробком вирізняються напрацювання Ю. Колісника [2], В. Кулика [3], Д. Стровського [1], Т. Хітрової [7]. Але недостатньо історичної уваги сфокусовано саме на публіцистичному мисленні в період застою, перебудови та гласності. Тому є доцільним розглянути цю проблематику через призму радянських ЗМІ.

Повільно проходило становлення «нового обличчя» засобів масової інформації. Дієвість публіцистики, її роль у формуванні суспільної думки мала бути досить вагомою. Репортери, працюючи в газетах, журналах, формували громадську думку, виховували соціальне (наукове) мислення, політичну культуру. Замислюючись над роками, що минули, боляче і сумно стає за «істориків сучасності». Деякі з них настільки знемагали у борні за нагороди, премії, звання, що здається, на порі тим, хто вже «двічі», «тричі», зводили на берегах Дніпра по груддя «невідомому публіцистові». Якби можна було б зібрати лауреатів у галузі публіцистики і журналістики останніх років, то навряд чи набрався б повноцінний творчий редакційний колектив якоїсь газети чи журналу [5, с. 3].

У минулому «специ» із комісії з присудження Державних премій при допомозі різних маніпуляцій робили все, щоб додати в графу «у галузі журналістики і публіцистики» або за її рахунок влаштувати когось із своїх. Керівні представники засобів масової інформації – члени комісії слухняно підтримуючи це, говорили, що «історики сучасності» з газет і журналів – люди другого гатунку. Газета «Радянська Україна» переконувала в тому, як багато публіцистичного заряду вкладено в замітку «Імені Урицького чи Брежнєва» [6, с. 70]. Відомий журналіст, один з найактивніших славословів Брежнєва на сторінках преси – автор цього виступу. Він збирав по краплинах дані про героїчний шлях улюбленого героя і писав, звеличуючи його. Пишаючись, показував усім свій диплом про закінчення обласного партійного закладу, підписаний Леонідом Іллічем. У цьому випадку унікально гнучке мислення автора залишилось на його совісті [6, с. 72].

Повільно йшло становлення справжнього нового публіцистичного обличчя засобів масової інформації – без «смажених» фактів, без «полювання» на сенсації. Повільно народжувалось нове публіцистичне мислення [5, с. 5].

Резолюція ХІХ партійної конференції «Про гласність» свідчила про те, що прагнення зробити надбанням громадськості ті чи інші недоліки – зловживання, факти бюрократизму, інші негативні явища наштовхувались на адміністративний опір, траплялися переслідування та розправи над журналістами. Тільки критика не торкалася своєї частини недоторканих. Інших – і в тюрми саджали, і з партії виключали, і психушками залякували. Хоч і кров'ю писали, і безсонними ночами «сльозами над рядком обливались», їх переслідували. Не тільки видавці й редактори газет, а й друзі при зустрічі робили вигляд незнайомих, аби і на них не впала підозра [5, с. 6].

У 70-ті рр. ХХ ст, в період застою, в ідеологічній роботі було багато формалізму, галасу, вона була відірвана від життя. В одних вишукували для особливого реєстру різноманітні минулі гріхи, про які навіть і згадувати не варто, а наближених підтримували і заохочували. Створювалися кооперативні групи в різних установах, де писали статті, доповіді, матеріали для особистих пошукувань. Рівнялися на публіцистів, які безсовісно експлуатували чужу працю. Тих, хто мав свою думку, хто не хотів «пливти за течією» звинувачували в необ'єктивності. Тоді змарнували свій талант багато українських журналістів.

Характер публіцистики був адекватним «динаміці» застою, екстенсивному розвитку народного господарства, як писала «Неделя» [5, с. 7], урочистому маршеві на місці. Вирощене на ґрунті сталінізму, публіцистичне мислення росло і розквітало у нездарні брежнєвсько-сусловські часи. Тоді на перший план висувалася сірість, прогресивно налаштовані неординарно мислячі люди, які не вписувалися в примітивні усталені схеми, жорстоко відсувалися бюрократичним організмом [5, с. 8].

Не цінувалося майстерне, правдиве слово в період застою. Чим більше говорили і писали про майстерність, закликали публіцистів бути майстрами своєї справи, тим меншими були кінцеві результати журналістики. При існуванні

справжніх майстрів публіцистичного слова загальний рівень авторитету журналістики і журналістів, літератури і публіцистики був невисоким.

В суспільстві відчувалось невдоволення. Шукали причини та інтуїтивно наштотували на них. В силу суспільно-політичних умов, що склались на той час, боялися сказати про найважливішу з них – торжество напівправди. В журналістиці не все було хибним, оскільки багато було сказано гіркого і слушного. Перераховувалися підняті проблеми, виходи на больові точки сучасності. Але мовчали про актуальне: країна знаходилась у передкризовій ситуації [5, с. 8].

Журналісти і теоретики небезпідставно й успішно шукали складові частини журналістської майстерності, не звертаючи увагу на найпростіше і головне – уміння говорити правду. Правда зробила журналістику популярною і у нас, і за рубежом. Тому визріла необхідність звернення до традиції правдивості преси і недопустимості підпорядкування правдивості зле витлумаченому принципу партійності, під яким розуміли неправду заради нібито вищих цілей.

Незважаючи на те, що у розвал застійного періоду доморощені «пані і панянки» перешкоджали роботі публіцистів в українській пресі, щоб не вдавалося їм прорватися з публіцистикою до московських видань, все ж були спроби реабілітувати значення правдивого слова [5, с. 10].

Звернувшись до спадщини класиків, переконуємося, як справедливо Салтиков-Щедрін говорив про високу та благородну місію публіцистики, яка покликана освіжити будь-яку задуху, а на успіх може претендувати лиш той журналіст, серце якого переболіло всіма болями його суспільства [1, с. 219].

Від публіцистики вимагалось, щоб вона мобілізувала до наслідування позитивних прикладів і створювала атмосферу соціального оптимізму. Потрібно було приділяти у відповідних пропорціях увагу поставленим завданням, не даючи можливості противникам за кордоном використати критичні матеріали. Такому змістові відповідала і порівняна одноманітність публіцистичної продукції. Відступила і зникла справжня сатира, полеміка, політична карикатура. Вагоме значення мав матеріал, в якому наявні гостра проблема, лаконізм, публіцистичність [5, с. 14].

Нове публіцистичне мислення – це своєрідне нагадування про те, що журналістика відображала увесь той лихоманливий інтерес і те драматичне напруження, яке супроводжує будь-який процес становлення і, насамперед, процес становлення сучасної історії. Тому й панувала якась непомітна неприязнь до преси, до її працівників.

Помилки, що іноді траплялися, давали справедливий привід для критики. Часто виникало запитання стосовно того, чи може радянська преса критикувати урядових осіб? Питання про свободу друку повисало у повітрі. Цей період відзначався недостатністю усієї сукупності інформації навіть для найпоінформованіших публіцистів, неможливістю говорити про все, що наболіло. Цензура була частиною механізму гальмування в командно-бюрократичній системі і зробила разом немало для огороження забороненими знаками тем, що вихо-

дили на больові точки суспільного розвитку. Проте також було присутнім існування й іншої цензури, в тому числі внутрішньої, інерція якої сильно діяла протягом тривалого часу [5, с. 20].

Під прискіпливим застарілим поглядом бюрократичного апарату публіцистика розглядалася як щось вторинне в надбудові. Міняти психологію потрібно було не тільки публіцистам. На січневому Пленумі ЦК КПРС (1987 р.) говорилося про те, що треба змінювати свої звички і погляди, щоб не залишитися осторонь від фарватеру життя [6, с. 93].

М. С. Хрущов на Всесоюзній нараді редакторів газет зауважив, що недооцінюючи пресу, народ послаблює сили держави, могутньою і дієвою зброєю якої є преса. Це були лише гарні слова [1, с. 125].

Дружними лавами крокуючи до 80-го р. ХХ ст., в обстановці соціального оптимізму, Хрущов і його радники обіцяли радянським людям щасливе життя при комунізмі. «Підручні» майстри пера – публіцисти оспівували омріяне майбутнє. Штучно насаджувалося переконання, що у рухові вперед люди матимуть тільки лаври успіхів, і лише справа часу – бути Радянському Союзу попереду Європи та Америки не тільки за показниками добування вугілля і вироблення сталі, але й за всіма економічними параметрами. Працівникам преси треба було не оспівувати, а повертатися до основних засад професії журналіста [5, с. 21].

Так вже повелося, що традиційно і з року в рік у підготовці журналістів переважало інструктажне навчання, мав місце практицизм. Зовсім мало уваги приділяли окремим галузям публіцистичної творчості і необхідним знанням, які стосувались оснащення публіциста основами економіки, політології, екології, культурної політики. Спрямовувалось навчання на технологію підготовки матеріалів на роботу з технікою в теле- і радіо публіцистиці [7, с. 25]. Загальноприйняту думку – практика і ще раз практика в подальшому підтримував друкований орган професійної спілки працівників засобів масової інформації «Журналіст». Умови перебудови сприяли поступовим змінам у вищій школі. Необхідна перебудова навчання не могла орієнтуватися на аргументи, що деякі важливі моменти раніше виправдали себе. Бо створювались нові умови для прискорення соціально-економічного розвитку і для виховання нового публіцистичного мислення. Підвищувалося значення ґрунтовної ідейної підготовки публіцистів, яка допомагала їм замінити орієнтацію з допомогою безлічі інструкцій самостійною винахідливою соціально-політичною орієнтацією. Це може дати більш свідоме розуміння нової лінії суспільного розвитку, нового мислення, ролі пріоритетних напрямів в розвитку суспільства, де більше соціалізму буде пов'язано з більш розвинутою демократією, з більш ширшою творчою ініціативою мас [5, с. 26].

З цього приводу не можна залишити поза увагою пропозицію болгарського публіциста професора Колю Колева, декана факультету журналістики Софійського університету, який понад тридцять років працював в засобах масової інформації, був заступником головного редактора газети «Работническое

дело». В його зверненні до наших публіцистів, представників ЗМІ йшлося про те, що було б дуже добре, якби радянські колеги організували наукову конференцію з гласності, що так сильно заявила про себе і знайшла місце у радянських періодичних виданнях, на телебаченні й радіо, в усій суспільній системі [1, с. 128].

Подібну пропозицію висловлювали на пленумі журналісти міста – побратима Києва – Братіслави. Обговорюючи питання про шляхи виховання людини засобами друкованого слова в процесі оновлення соціалістичного суспільства, вони зрозуміли, що необхідно поміняти керівництво своєї спілки, вдихнути в нього «свіжий подих» [5, с. 26].

Професор Володимир Гудець, декан факультету журналістики Карлового університету в Празі говорив, що деякі товариші в редакціях думають, що при підготовці майбутніх публіцистів у вузі переоцінюють теорію, оскільки вирішальною є практика мистецтва писати. Такі думки іноді призводили до недооцінювання самоосвіти і до зменшення публіцистів, позначених синдромом всезнайства, який читають свою спеціальну літературу [2, с. 60]. Тому розвивалось уявлення, якщо редактор ставить завдання, то він і має сказати, де саме взяти інформацію, як опрацювати матеріал і де про поставлену ідею йдеться? Якщо матеріал вже написаний, то сподіватись можна було на те, що хтось із відповідальних осіб виправить помилки, стилістичні і граматичні похибки не пропустить коректор, а черговий редактор підбере відповідний заголовок. Це все повинно було зникнути з редакційної роботи [5, с. 27].

В підсумковому документі міжнародної конференції з проблем журналістської освіти, що проходила в Будапешті зазначалося, що треба добре, по науковому продумати вимоги, що ставляться до випускників журфаків, враховуючи професійно-політичний профіль соціалістичного журналіста. З цього впливатиме реальність принципів і необхідності перманентного підвищення кваліфікації працівників преси. Керуючись усвідомленням своєї відповідальності, публіцист мав підвищувати вимоги до самого себе і враховувати підвищення рівня освіченості аудиторії. Бо в обов'язки публіциста входили вміння розпізнавати в актуальній дійсності значення подій і фактів раніше, аніж це усвідомить решта суспільства. На цьому наголошували у своїх виступах на ХІХ конференції представники ЗМІ. Більшість делегатів притримувались думки: необхідно зробити значний крок вперед у творчому поясненні нових явищ і життєвих процесів. Це – завдання для публіцистів [5, с. 27].

На базі факультету журналістики Київського університету було проведено союзну науково-практичну конференцію, присвячену проблемі «перебудова і позиція журналіста». Теоретики журналістики, практики, ті, хто готує кадри для ЗМІ і пропаганди обговорювали питання ефективності преси у тодішніх умовах. Наголошувалося, що потрібно з найбільшою віддачею використовувати великі можливості ЗМІ для здійснення стратегічного завдання партії – всебічного оновлення суспільства. На січневому Пленумі ЦК була сформульована

соціальна роль преси у цьому важливому процесі: «нам потрібна преса як активна учасниця перебудови» [5, с. 28].

Якісно нові завдання, які вирішували партія, країна, вимагали якісних зрушень і в роботі ЗМІ та пропаганди. Бо не можна закликати до перебудови інших, не перебудувавшись самому, не оновивши свій арсенал підходів, рішень, методів. Покликання публіцистів – працювати у величезному діапазоні. Концепція прискорення соціально-економічного прогресу включала важливі моменти: по-перше, здійснення завдань, пов'язаних з подоланням негативних тенденцій; по-друге, перехід до нової якості економічного зростання, зв'язаної з інтенсифікацією виробництва та інших сфер людської діяльності; по-третє, посилення динамізму економічних і соціальних процесів; по-четверте, ефективне використання джерел прискорення і виховання трудящих.

Вимоги до пропаганди у пресі зводилися до того, щоб вона була розумною, здатною просвітити аудиторію повести її на конкретні справи. Вона мала спрямовувати суспільство до нових завдань. Від успіху прискорення залежав авторитет соціалізму в світі. Можна знецінити все, чого ціною великих зусиль добивались попередні покоління і ускладнити майбутнє, не здійснивши наміченого.

Перед журналістами стояло відповідальне завдання: допомогти кожному колективу, кожному трудівнику засвоїти суть курсу на прискорення – і в теоретичному, і в практичному розумінні. В цьому вбачалася суть реабілітації слова.

Соціологічні дослідження, які спільними зусиллями проводили в Україні «Літературная газета» і факультет журналістики Київського університету показали, що на сторінках багатьох газет та журналів явища і факти економіки почали аналізуватись конструктивніше і глибше. Проте читачі чекали більш живого спілкування з гострих питань, не заформалізованих бесід зі спеціалістами, включаючи бесіди з ученими-суспільствознавцями, відповідей на запитання [1, с. 98].

В час прискорення, перебудови ЗМІ мали зайняти своє місце як могутній засіб публіцистичного освоєння проблем, відображення соціального досвіду людини, позбавитись боязні перед складною дійсністю з її протиріччями, навчитися точно і без прикрас відображати і глибоко аналізувати її. Репортери, журналісти – це люди з широким світоглядом, з критичним мисленням, з умінням вибрати потрібне для даного часу [5, с. 32].

Висвітлення гострих проблем перебудови, прискорення демократизації і гласності вимагало перегляду так званої професіограми публіциста.

ЗМІ називали заспівувачами, сурмачами оновлення і перебудови – часу, який потребував революціонерів дії, здатних втілити великі ідеї в життя. Починаючи із студентської лави, журналіст проходив складний шлях нелегкої повсякденної роботи, що вимагає принциповості та сміливості, якісного розуму і соціальної активності.

Репортери і журналісти – це люди зі смаком і без демагогії, компетентні, комунікабельні, здатні на експромт, імпровізацію, цікаві співрозмовники. Це – люди, що професійно займаються своєю справою [5, с. 33].

Відбір на факультет журналістики – одне із наболілих питань. У цьому плані вивчався досвід факультетів журналістики у Варшаві і Братиславі. Відмінили окремий конкурс для школярів і тих, хто мав дворічний стаж роботи чи службу в армії. Знання – це головне. Перший тур проводився вимогливо і організовано переважно в місцевих журналістських організаціях. Докорінно вдосконалювалися всі етапи творчого конкурсу. В 1988 р. конкурс розпочався з прес-конференції із делегатом XIX Всесоюзної конференції КПРС, вихованцем журналістського факультету Борисом Олійником.

Відбулися значні зміни в психології, мисленні, поведінці абітурієнтів. На прес-конференції говорилося, що за три роки перебудови у молоді зросла безкомпромісність, соціальна активність, готовність самовіддано працювати в ЗМІ [5, с. 34].

Очевиднішою ставала необхідність технічної модернізації навчально-виховного процесу. Навчання спиралося на аудіо – візуальну техніку в спеціалізованих аудиторіях.

Відтворення публіцистичних кадрів на Україні покладалося в основному на факультет журналістики Київського та Львівського університетів. ЗМІ відігравали в повсякденному житті людей незамінну роль. Газета «Известия» провела дослідження, які показали, що частина суспільства почала боятися своїх помилок; частина не приймала нові форми економічного життя; збільшилися спростування на критичні виступи [1, с. 102]. Питання, що визріло вже давно, сформулювали так: діяльність преси, її стосунки з громадянами і організаціями мають регулюватися законом про пресу [5, с. 52]. На XIX партійній конференції КПРС делегати у своїх виступах наголошували про необхідність прийняття закону про пресу, який забезпечував би точність інформації існувати в умовах – сьогодні за гласність, завтра проти гласності преса не могла і мала нести відповідальність за виступи. Ще не було справжньої демократії, її тільки починали вивчати. На семінарі журналістів «За без'ядерний і ненасильницький мир», що проводився у фінському місті Тампере у травні 1988 року була сформульована в заяві головна мета цієї зустрічі: процес перебудови, що відбувається в радянському Союзі, і пов'язана з ним гласність ставлять перед журналістами нові завдання і відкривають нові можливості. Від ЗМІ і журналістів нова ситуація вимагає більш глибокого знання своєї справи. Найголовніший, священний обов'язок справжнього журналіста – це служіння правді, добру, миру [5, с. 55].

Про силу впливу преси дуже образно сказав Мартін Нексе: «Якась розумна людина звернула увагу на те, що крихітна кулька свинцю – література за допомогою якої друкуються газети і журнали, набагато більше знищила старого та віджилого, допомогла знищити застарілі системи більше, ніж усі гармати світу» [6, с. 104].

Вся справа в людському факторі. В період перебудови змінювалися умови, в яких жили і працювали люди. Важливі завдання працівників преси обговорювались на пленумах правління Спілки журналістів СРСР. Відомий публіцист на одному з пленумів поставив питання: чи стала людина добрішою, моральнішою, збагатившись знаннями? Знання і мораль, знання і переконання не завжди синхронно розвиваються. Тому в моральній свідомості виявляється немало негативних явищ. При зростанні трудової активності людей водночас зростала гостра необхідність перебудови трудового виховання і добробуту.

Виникало безліч проблем в галузі моральних та матеріальних стимулів у виховній роботі. При бажанні жити краще треба було й працювати краще. Цей принцип зі знанням справи утверджувався всіма засобами масової інформації і посідав важливе місце в ідейно-виховній роботі. Писали про кращих людей, прославляли передовиків, згадували й про негативні явища, боролися з ними. Тільки ідейно-мобілізуючого впливу на середній шар у виробничих колективах було замало [5, с. 67].

Там, де забезпечувалась єдність ідейно-виховної та організаційно-господарської роботи, найшвидше досягалася мета економічного і трудового виховання. Партійними і політичними питаннями були питання господарські. Моральною категорією стало ставлення до економіки.

В газетах писали про селянство. Його навіть оголосили чи не єдиним хранителем національного духу і всіх моральних цінностей. Водночас давалось взнаки необгрунтоване заперечення цілого ряду переваг сільського способу життя. Споконвічними цінностями вважалися селянська садиба як важливий засіб всебічного розвитку особистості, близькість до природи, особисте підсобне господарство, стійкі між сусідські контакти, любов до землі.

Зв'язати марксистсько-ленінський світогляд з виховною практикою, дітьми, школою, яким шляхом виховувати з них активних господарів, трудівників – це спільна турбота ідеологічного механізму і преси. Автори газетних статей переконували, що основою виховання у родині, дитячому садку, школі має бути праця [5, с. 68].

Стиль життя народу визначали споконвічні цінності. Саме цим ЗМІ керувалися у виховній роботі. В основному її зорієтовували на «середнього читача», а не на конкретного. Часто на шпальтах газет з'являлися публікації із закликами до передовиків виробництва, активістів: гнівні викриття наркоманії та пияцтва вислуховували непитущі, антирелігійні бесіди адресувалися атеїстам. Через це в колективах мирно співіснували масові заходи і порушення моралі, порушення громадського правопорядку. Хоча загальна кількість «ідеологічних» заходів зростала, обстановка не покращувалась [5, с. 70].

У боротьбі з негативними явищами використовували всі засоби, в тому числі і народний соціальний контроль. Неформальний колектив знав все про всіх, схвалював чи засуджував поведінку кожного. В результаті соціальних зрушень ця гласність серйозно трансформувалася. Тому партія вирішила взяти рішучий курс на утвердження широкої гласності – форми громадського само-

управління та громадського самоконтролю. Її відсутність породжувала порушення норм соціалістичної моралі, патологічну вседозволеність.

Поширилося явище зменшення безпосереднього спілкування людей.

Треба було боротися із віджилими, застарілими формами, розпочинати боротьбу з формалізмом. Зломивши формалізм, перебудувавши себе, мобілізувавши людський фактор, можна досягти бажаного ефекту.

До мобілізації людського фактора в процесі соціально-економічного прискорення входять активізація соціальної енергії мас, виховання почуття патріотизму, кадрові зміни, наведення порядку у побуті й на виробництві, перебудова у суспільній свідомості, психологічна перебудова [5, с. 71].

Оскільки народ жив в атмосфері морального очищення, то й журналісти, працівники преси, повинні служити цій благородній справі.

Кожен, хто тримав перо в руках, ладен був прийняти чисту істину не тільки вустами, а й, очистившись, зробити все заради її торжества.

Журналістам знайоме трепетне почуття, коли, розгорнувши свіжий номер газети, бачиш своє прізвище нехай навіть під невеличкою заміткою. Відомий публіцист В. Дунаєв, відповідаючи на запитання про обрану ним професію, зазначив, що в публіцистиці не знають ні вислуги років, ні чинів, немає в ній місця любителю погонів [2, с. 83]. Відправляють на завдання саме того журналіста, який в даний момент може краще зробити репортаж, нарис, фейлетон, а не того, у кого є зв'язки чи заслуги. Перечитуючи матеріали, надруковані на сторінках журналів і газет, читач не дозволить ввести себе в оману. Він бачить, хто чого вартий. Не можна розслаблятися, чергуючи актуальні матеріали зі слабкими [5, с. 71].

Докорінного перегляду якості інформаційно-пропагандистської, публіцистичної діяльності вимагали від журналістів демократизація, гласність.

XIX Всесоюзна партійна конференція дала великі уроки журналістам. Вона намагалась наповнити змістом, матеріалізувати слова: дисципліна, обов'язок, робота, організованість. Вона показала, що процес оновлення громадського життя, якісно новий тип демократії вимагають утвердження дискусійного начала. Виразником соціалістичного плюралізму думок, що здійснюється на основі ідеалів, принципів і методів мала стати преса [5, с. 72].

Безповоротно минулі часи, коли вільно почувала себе порожня балаканина. Зростали творчі вимоги до працівників ЗМІ, їх професійної культури. Це вимагало подолання проявів шаблонних підходів, некомпетентності, сірості, відсутності почуття нового. Дискусії мали проходити в атмосфері утвердження високої моральності. Вона виключала приниження будь-якої сторони, проголошення істин в останній інстанції [5, с. 73].

В період застою публіцисти, журналісти, репортери прославляли «досягнення зрілого соціалізму», говорячи, що наша республіка мала перевагу стосовно багатьох предметів праці. Хоча відчувалася їх нестача. Вони закликали погосподарські ставитись до матеріальних ресурсів, особливо до предметів праці на усіх рубежах їх залучення в народно господарський обіг [1, с. 105].

На сторінках сухо, але вагомо надавалась інформація про те, що, низький рівень науково-технічного прогресу уповільнює вивільнення значної частини робочої сили на деяких ділянках виробництва з подальшим використанням їх на інших ділянках [1, с. 106].

В застійні роки жили і працювали журналісти, які, наближаючи перебудову, рятували демократію. Їхні влучні слова, що рядками лягали на сторінки преси, не потребували реабілітації. Короленко порівнював їх з знаряддями праці. Не можна не згадати поета В. Симоненка, який і за покликанням, і за фахом був журналістом з правдивим, гостро розвинутим почуттям соціальної справедливості, з чіткою громадянською позицією [5, с. 79]. Розвивали свою діяльність і ті, хто даремно переводив папір, намагаючись обґрунтувати тезу теоретика, стратега і тактика застоїного періоду про динамічний розвиток суспільства та економіки. Так, редактор «Комсомольской Правды» умовляв публіцистів дописувати серію публіцистичних матеріалів чергові абзаци про «корманича», що зовсім не мали ніякого відношення до матеріалу [5, с. 82].

Для перебудови ідеологічної та виховної роботи, для всебічного здійснення національної політики багато робив ідеологічний відділ ЦК Компартії України, який разом із сектором преси ЦК КПРС підтримували ідею створення центру підготовки журналістів або Інституту журналістики [5, с. 96].

Учасники конференції, зокрема ректор В. В. Скопенко, професор А. Г. Погрібний, конструктивно говорили про те, що важливим завданням має бути розвиток мови корінної національності республіки поряд з бережливим ставленням до російської мови. Працівникам преси треба швидше перебудовуватися, боротися з формалізмом та бюрократизмом, вдосконалювати організаційну роботу в низових ланках, більше бути в гушці мас, знати їхні запити й настрої.

Безповоротно відходив брежнєвський час, коли панував командно-натискний стиль роботи апарату – своєрідного носія істини в останній інстанції. Разом з цим відходив і час навішування ярликів на тих, у кого була своя, протилежна офіційній, точка зору, стосовно господарського чи культурного будівництва [5, с. 98].

Коли проминув перший етап перебудови, в газетах з'явилися повідомлення про те, як всі дружно робили інвентаризацію у країні й партії, намагались зрозуміти себе, визнати, що в охороні здоров'я панував кам'яний вік. Журналісти, представники преси намагались з'ясувати, що взяти за основу, що відкинути, виробити стратегію, політику, обміркувати шляхи подальшого руху. Важчим був наступний етап, на якому вирішувалось питання, як саме матеріалізувати цю стратегію і політику? Журналісти викривали недоліки, вишукували «білі плями», мітингували, подавали сенсації, ганялись за читачем [5, с. 99].

Отже, журналісти не шукають легких шляхів. В часи перебудови, що проходив у тривогах і протиріччях надруковане в пресі слово ще не користувалося такою самостійністю, великою свободою, ще не мало такого впливу на людей. ЗМІ ще ніколи не були об'єктом такої пильної уваги. Матеріалу було вдосталь,

особливу популярністю здобували гострі критичні виступи. Діалектика навчає бачити світ у всій його сукупності, протиріччях і складності, вчить прагнути до ідеалу і правди. Принципи журналіста – відповідальність за слово, правда серця.

Список використаних джерел

1. Имя с первой полосы / под ред. Г. Селезнева и В. Андриянова., Сост. А. Афанасиев, Н. Долгополов, К. Лаврова и др. – М. : Правда, 1985. – 592 с.
2. Колісник Ю. В. Формування суспільної свідомості журнальною періодикою УРСР (1950 – 1980 рр.) : монографія / Ю. В. Колісник ; Київ. нац. ун-т ім. Т.Шевченка, Ін-т журналістики. – К., 2008. – 290 с.
3. Кулик В. Дискурс українських медій: ідентичності, ідеології, владні стосунки / В. Кулик. – К. : Критика, 2010. – 656 с.
4. Масненко В. Історична пам'ять як основа формування історичної свідомості / В. Масненко // Український історичний журнал. – 2002. – № 5. – С. 49–62.
5. Москаленко А. З. Реабілітація слова / А. З. Москаленко. – К. : Рад. письменник, 1989. – 101 с.
6. Одинец М. С. Ради нескольких строчек в газете / М. С. Одинец. – К.: Молодь, 1989. – 160 с.
7. Хітрова Т. В. Національний контекст формування радянської історичної свідомості засобами друкованої пропаганди / Т. В. Хітрова // Держава та регіони. Серія Соціальні комунікації. – 2011. – № 1. – С. 98–101.

References

1. Imya s pervoy polosyi / pod red. G. Selezneva i V. Andriyanova., Sost. A. Afanasiev, N. Dolgoplov, K. Lavrova i dr. – M. : Pravda, 1985. – 592 s.
2. Kollisnik Y. V. Formuvannya suspilnoyi svidomosti zhurnalnoyu periodikoyu URSR (1950 – 1980 rr.) : monografiya / Y. V. Kollisnik ; Kiyiv. nats. un-t Im. T. Shevchenka, In-t zhurnalistiki. – K., 2008. – 290 s.
3. Kulik V. Diskurs ukrayinskih medly: identichnosti, ideologiyi, vladni stosunki / V. Kulik. – K. : Kritika, 2010. – 656 s.
4. Masnenko V. Istorichna pam'yat yak osnova formuvannya istorichnoyi svidomosti / V. Masnenko // Ukrayinskiy Istorichniy zhurnal. – 2002. – № 5. – S. 49–62.
5. Moskalenko A. Z. Reabilitatsiya slova / A. Z. Moskalenko. – K. : Rad. pismennik, 1989. – 101 s.
6. Odinets M. S. Radi neskolkih strochok v gazete / M. S. Odinets. – K. : Molod, 1989. – 160 s.
7. Hitrova T. V. Natsionalniy kontekst formuvannya radyanskoyi Istorichnoyi svidomosti zasobami drukovanoyi propagandi / T. V. Hitrova // Derzhava ta regoIni. Seriya Sot-sialni komunikatsiyi. – 2011. – № 1. – S. 98–101.

Стаття надійшла до редакції 29.12.2016 р.

Д. О. Чупанова

**ПУБЛИЦИСТИЧЕСКОЕ МЫШЛЕНИЕ,
СЛОЖИВШЕЕСЯ СОВЕТСКИМИ СМИ В ПЕРИОД ЗАСТОЯ,
ПЕРЕСТРОЙКИ, ГЛАСНОСТИ**

В статье рассматриваются проблемы средств массовой информации в период застоя, перестройки и гласности. Уточнена роль партийно-государственных структур в контроле над периодическими изданиями. Цель статьи заключается в том, чтобы проанализировать приемы манипулирования сознанием людей через средства массовой информации в советское время через призму публицистического мышления. Главной задачей статьи является определение роли прессы как средства идеологической политики, ее влияния на формирование сознания, позиции, нравственных и ценностных императивов в исследуемый период.

Ключевые слова: *публицистическое мышление, публицистика, средства массовой информации, советская пресса, журналисты, период застоя, перестройка, гласность.*

D. Chupanova

**PUBLICIST THINKING, FORMED BY THE SOVET MASS MEDIA
IN THE PERIOD OF STAGNATION, PERESTROIKA, GLASNOST**

In the article the problems of mass media in the period of stagnation, perestroika and glasnost are considered. The role of party and state structures in the control of periodicals is clarified. The purpose of the article is to analyze the techniques of manipulation by consciousness of people through the media in the Soviet time in the light of journalistic thinking. The main objective of the article is to determine the role of the press as a means of ideological politics, its influence on the formation of consciousness, attitudes, value and moral imperatives in the studied period.

Keywords: *publicist thinking, journalism, mass media, Soviet press, journalists, period of stagnation, perestroika, glasnost.*